UOT 373.3.016:502

A.Ş.Hüseynova
magistrant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Az 1000, Bakı ş., Ü.Hacıbəyli küçəsi 68
e-mail: afina.huseynova@gmail.com

UŞAQLARIN HƏRTƏRƏFLİ İNKİŞAFINA ƏTRAF ALƏMLƏ TANIŞLIĞIN TƏSİRİ

Açar sözlər: *təbiət; ətraf mühit; təbiətə məhəbbət; estetik hiss; formalaşma*

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqlarda təbiətə məhəbbət hissinin formalaşdırılması olduqca vacibdir.Onlar üçün ilk sevinc, həzz, estetik hiss mənbəyi təbiətlə tanışlıqdır. Buna görə də uşaqlarda təkcə gözəlliyi sevib, ondan zövq almaq hisslərini deyil, onları qorumaq hissini də aşılamaq lazımdır. Bu proses nə qədər çətin olsa da tərbiyəçi ona nail olmağa çalışmalıdır. Yaddan çıxarmamalıdır ki,uşaqlıq dövründə onlarda təbiətə düzgün münasibətin formallaşdırılması onların yaddaşında silinməz izlər buraxır və uşaqların hərtərəfli inkişafına mühüm təsir göstərir.

А.Ш.Гусейнова

ВЛИЯНИЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ НА ВСЕСТОРОННЕЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ

Ключевые слова: *природа; окружающая среда; любовь к природе; эстетическое чувство; формирование*

В дошкольном возрасте у детей важно формировать чувство любви к природе. Первое знакомство с природой это их радость, удовольствие и эстетическое чувство. Вот почему детям нужно не только любить красоту, но и наслаждаться чувством защиты. Воспитатель должен заботиться об этом, если даже это сложно. Не следует забывать, что формализация правильного отношения к природе в детстве оставляет неизгладимый отпечаток в их памяти и оказывает значительное влияние на всестороннее развитие детей.

A.Sh.Huseynova

THE EFFECT OF THE DEVELOPMENT OF CHILDREN ACQUAINTANCE WITH THE OUTSIDE WORLD

Key words: *nature; environment; love to nature; aesthetic feel; formation*

In preschool age, it is important for children to feel the sense of nature in nature. It is their first acquaintance with the nature of the joy, joy, and aesthetic feelings. That's why children need not only love beauty but also enjoy the sense of protecting them. The harder it is, the caregiver should try to achieve it. It should not be forgotten that the formalization of the right attitude towards nature during childhood leaves an indelible imprint on their memory and has a significant impact on the comprehensive development of children

Uşağın sosial fəallığı təmin etməkdə əsas vasitələrdən biri olan ətraf aləmi dərk etməsi və təbiətlə tanışlıqdır. Lakin məktəbəqədər yaş dövründə təbiətlə uşaqları tanış etmək, ona məhəbbət hissini formalaşdırmaq çətin məsələdir. Çünki onlar təbiətə məhəbbət məhfumunu tam mənasında dərk edə bilmirlər. Böyük rus pedaqoqu K.D.Uşinski deyirdi: "Təbiət insanın tərbiyəsində ən qüdrətli amillərdən biridir və dəqiq tərbiyə bu amilin iştirakı olmadığı təqdirdə quru, birtərəfli və xoşagəlməyən süniliyə malik olacaqdır. Çöl çiçəyini üzmədən, geniş torpaq üzərindəki otları tapdalamadan böyüyən uşaq yazıqdır. O, uşaq heç bir zaman insan ruhunun qabil olduğu dolğunluq və tezliklə inkişaf edə bilməz. Onun inkişafında qapalı binanın boğucu havasının verdiyi təsir hiss olunacaqdır".

Doğrudan da təbiət insanın ilk tərbiyəçisi, ilk müəllimidir. O, gözəllik və ilham mənbəyidir.

Təbiət münbit torpağı, bol günəşi, şəfa qaynağı olan istili-soyuq suları, ətirli havanı yurdumuza səxavətlə vermişdir. Respublikamız gözəlliklər diyarıdır. Turizm fəaliyyəti prosesində, ekskursiyalar zamanı uşaqlar torpaqlarımızın fauna və florası haqqında xalqımızın yaratdığı əfsanələri xatırlayır və hər bir çiçəyin, gülün insanlara nə kimi fayda verəcəyini öyrənirlər. Onlar belə bir həqiqəti də dərk etməlidirlər ki, ata-babalarımız övladlarına təbiətin ən gözəl çiçəklərinin, quşların və heyvanların adlarını vermişlər.

İnsanı əhatə edən hər nə varsa ətraf aləmə aiddir. Müəyyən mənada insanı əhatə edən mühitin təsnifatını vermək olar.Bu təsnifatlardan birində bizi əhatə edən mühit:təbii,sosial və texnogen olaraq verilir.

Təbii mühitə təbiətin bütun canlı və cansız obyektləri daxildir: bitkilər, heyvanlar, okeanlar, torpaq, dağlar,planetlər,ulduzlar vəs.

Sosial mühitə bizi əhatə edən insanlar daxildir.

Texnogen dedikdə isə insanın yaratdığı obyektlər başa düsülür.Digər mühitləri də misal göstərmək olar:mədəni,informasiya.

Ətraf mühit canlı varlıqların enerji, maddələr,informasiya mübadiləsi etdiyi yaşayış mühitidir.Ətraf aləm uşaqlara təbiyət haqqında,ictimai mühit,insan həyatı və insanın ozü haqqında hərtərəfli biliklər verir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlar o zaman hər hansı problemin həllində iştirak etməyə can atırlar ki, problemin bir tərəfi onlar üçün tanış olsun. Əgər problemin iki tərəfi də uşaq üçün qaranlıqdırsa, uşaq problemin həllində iştirak etmək istəməyəcək və yaxud ən yaxşı halda onunla maraqlanmaq istəməyəcəkdir. Tərbiyəçi də uşağa yeni biliyi məcburi qəbul etdirmək istəməməlidir. Məsələn, tərbiyəçi uşaqlara bildirir ki, meyvə uşaqlara lazımdır. Nə üçün? Bu haqda söhbət apardıqdan sonra uşaqların gözü qarşısında müxtəlif meyvələrdən (uşaqların zövqünə görə) şirə hazırlaya, onu növbə ilə uşaqlara təklif edə bilər. Sonra proses barədə onların fikrini öyrənə bilər. Daha sonda tərbiyəçi fikirlərini əsaslandıra bilər və meyvələrin bol olması üçün təbiətə qayğılı münasibətin vacibliyini diqqət mərkəzində saxlayar. Bu isə humanist tərbiyənin başlanğıcıdır, hansı ki, bununla tolerantlığın, empatiyanın, altruistlik (alicənəblıq) kimi keyfiyyətlərin əsasını qoymaq olar.

Uşaq hələ erkən yaşlarından yaşlıların bir-birinə və ətraf mühitə əxlaqi-etik münasibətlərinin şahidi olmalıdır. Uşağın yaradıcı inkişafının, dərk etmə aktivliyinin, yüksək insani keyfiyyətlərini (dostluq, insanlara sevgi, bütün canlılara qoruyucu münasibət, ehtiyacı olanlara kömək) istiqamətləndirilməsi tamamilə pedoqoji prosesdən keçir.

Uşaqların erkən yaş dövründə mutərəqqi inkişafını pedaqoji şərtləri hansılardır?Bu ən əvvəl uşaqların ətraf muhitinin təşkilidir:həyati ehtiyaclarının (qida,istilik,hərəki aktivlik və s.), uşaqların inkişafını təmin edəcək avadanliqların (mebel, dərs ləvazimatları,oyuncaqlar,lazımı məişət əşyaları və s.)təmin olunmasıdır.Ətraf aləm haqqında ilkin biliklər uşaqlarda yaxın məkana bələdləşmə prosesinde yaranır.Bunagörədəerkən uşaqlıq dövründə əşya muhitinin təşkilinin əhəmiyyəti böyükdür.Usağın ilk növbədə qarşılaşdığı və fərdi xüsusiyyətlərinin,intellektinin inkişaf etməyə başladığı ətraf məkanda əşyavi dünyanı seçmək lazımdır.

Böyüklərlə ünsiyyət qurduqca və özünün aktiv ətraf aləmini mənimsədikcə uşaq psixofizioloji rifaha çatır.Beləliklə,"psixoloji rifah"nəinki böyüklərin səyinin nəticəsidir,həmdə uşağın aktivliyinin şərtikimi də əmələ gəlir.Ona görədə uşağı əhatə edən əşyavi dünyası elə təşkil olunmalıdırki,o, əlçatan vasitələrin köməyilə hər yaş dövründə öz mümkün kəşflərinin sevincini hiss və dərk edə bilsin.

Artıq böyük və məktəbəhazırlıq qrupunda uşaqlar quş, ağac, gül və balıqların da təbiətin bir hissəsi olduğunu, onların da bütövlükdə götürdükdə təbiət adlandığını bilirlər. Bu onların təfəkkür tərzindəki inkişafla bağlıdır.

Təbiətə qayğılı münasibət bu gün bəşəriyyətin ən aktual problemlərindəndir. Təbiətə qayğı onun ən ali varlığı olan insana qayğı deməkdir. Uşaqları başa salmaq olar ki, təbiət olmasa insan da olmaz.Həmçinin təbiətə biganə münasibətdən birinci

insan zərər çəkəcəkdir.

Uşaqlar vətənimizi qarış-qarış gəzməklə yorulmamalı, maddi-mədəniyyət abidələrinin tarixini öyrənməklə kifayətlənməməlidirlər.Eyni zamanda, uşaqlar təbiətin özünü, onun fauna və florasının sirlərini öyrənməyə çalışmalıdırlar.

Azərbaycanın əsrarəngiz gözəlliklərlə zəngin təbiəti canlı bir kitabdır.Hər bir çiçək, hər bir gül, dağlar, dərələr, çaylar, göllər, meşələr, geniş düzənliklər bu nəhəng təbiət kitabının ayrı-ayrı səhifələrini təşkil edir. Uşaqlar belə bir kitabın hər səhifəsini səylə oxumalı, onun sirlərinə bələd olmağa çalışmalıdırlar.

Görkəmli pedaqoq V.A.Suxomlinski yazırdı ki, "Təbiət gözəlliyi yeniyetmə üçün hər şeydən əvvəl estetik qavrama mədəniyyəti məktəbidir.Təbiət gözəlliyi hisslərin zərifliyini tərbiyə edir, insanın gözəlliyini duymağa kömək edir. Mən öz tərbiyə vəzifəmi onda gördüm ki, uşaqlıq illərində yeniyetmə yaşında təbiətlə ünsiyyət prosesində qazanılmış emosional-estetik zənginliklər mənəvi həyata ən dərin insanı tələblərdən biri kimi daxil olmuş olsun, təbiət gözəlliyinin dərk edilməsi uşaqlığa nisbətən öz-özündə olan gözəlliyi, ucalığı daha dərindən dərk etməyə, insan ləyaqətini təsdiq etməyə kömək etmiş olsun. Oğlanlar və qızlar təbiət gözəlliyinin çalarlarını dərk edərək, mənəvi qüvvələrin şən dolğunluğunu hiss edir, estetik zənginliklərinin yeni-yeni mənbələrinin dərk edilməsi istəyində olurlar".

Müəllim-tərbiyçilərin, valideynlərin başlıca vəzifələrindən biri də uşaqlarda doğma yurda, onun flora və faunasına məhəbbət tərbiyə etməkdən ibarətdir.

Müasir şəraitdə uşaqlarda ekoloji mədəniyyətin formalaşması sahəsində müvafiq işlər aparılır.Ekoloji mədəniyyətin mahiyyətinin uşaqlar tərəfindən düzgün qiymətləndirilməsi üçün onların vaxtaşırı təbiətin seyrinə çıxarılması gözəl vasitədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Pespublikasında Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulumu) (3-6 yaş). Bakı: Təhsil Problemləri İnstitutunun Təhsil texnologiyaları Mərkəzinin nəşriyyatı, 2014, 95 s.
2. L.Cəfərova. Məktəbəqədər yaş dövründə təbiətlə tanışlıq. Bakı, 2007.
3. Mursaqulova R., Əliyeva Ş. Bağça yaşlı uşağın təbiətlə tanış edilməsinin metodikası. Bakı, 1993

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.09.2018
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 05.12.2018
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 27.12.2018
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Museib İlyasov
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.